

Вікторія Анатоліївна Балакірєва,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогічних технологій початкової освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається питання розвитку трудового навчання і виховання учнів молодшого шкільного віку та форм організації цього процесу в історичному аспекті. Описано особливості трудового становлення і підготовки до активної трудової діяльності молодших школярів у навчальному процесі. Обґрунтовано перспективи вдосконалення системи трудової підготовки молодших школярів. Проаналізовано форми, методи та прийоми, які сприяють активізації трудової діяльності молодших школярів на уроках праці.

Ключові слова: трудове навчання, трудове виховання, форми організації трудового навчання, молодший шкільний вік.

Проблема трудового навчання та виховання дітей виникла давно, але є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства. Серед багатьох чинників, які впливають на підростаюче покоління, є втрата таких цінностей, як престиж праці, а залучення до праці здійснюється без належного вибору її характеру, змісту, форм та методів цієї праці, без врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей. Саме такі умови негативно вплинули на трудову активність молодших школярів у процесі трудової діяльності, зацікавленість учнів до самої праці.

У Концепції загальної середньої освіти чітко визначено орієнтири оновлення школи: школа – це простір життя дитини, «тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу відбувається так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя у співпраці з дорослими, ґрунтуючись на ідеї усвідомленого вибору особистого життєвого шляху» [2, с. 65].

«Національні стратегії розвитку освіти» передбачають перспективи і можливості модернізації системи трудової підготовки учнів відповідно до сучасного соціально-економічного стану країни і ринку праці. Основною метою школи, згідно із зазначеним документом, є підготовка освічених, моральних, мобільних, конструктивних і практичних особистостей, які усвідомлюють свою роль у суспільстві [4, с. 85].

Мета статті полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні перспектив вдосконалення системи трудової підготовки молодших школярів.

З розвитком школи, зміни її завдань, покращення змісту навчання змінюються форми організації навчання: відмирають старі, виникають нові. Деякі форми навчання, як наприклад, урок довго і надійно служить людству. Це не означає, між іншим, що урок як форма організації навчання не змінювався протягом століть. Як вираження потреби у зміні й удосконаленні форм навчально-виховної роботи виникла класно-урочна система.

Слід зауважити, що впродовж усієї історії

учителі та вчені постійно працювали над удосконаленням класно-урочної системи навчання. Я.А.Коменський, скориставшись багаторічним досвідом братських шкіл України, інших слов'янських держав, дав наукове обґрунтування класно-урочної системи навчання.

У наш час основною організаційною формою навчання є урок. Аналіз та синтез педагогічних даних дають можливість уважати, що в контексті нашого дослідження урок – форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку і рівня підготовки впродовж певного часу й відповідно до розкладу [8, с. 221].

З урахуванням особливостей уроку трудового навчання, як зазначає В. І. Хорунжий, він визначається «характером, способом навчальної та трудової діяльності учнів, у процесі якої продуктивний характер праці створює необмежені можливості для підвищення активності учнів». Вчений наголошує, що «методика навчання (трудова) повинна знаходити найбільш ефективні шляхи і засоби для виконання цієї вимоги (форми організації навчальної роботи, методи навчання)» [8, с. 190].

Педагогічні спостереження, досвід роботи вчителів свідчить, що класно-урочна система має свої як переваги, так і недоліки.

До позитивних рис відносимо можливість охопити навчанням та вихованням велику кількість дітей. Учитель створює умови для використання колективної праці. Саме на уроках діти виховуються у колективі і через колектив. Для успішного навчання повинен бути сталий склад учнів, чіткий початок і кінець занять як протягом робочого дня, так всього року, єдина для всіх учнів класу навчальна тема. Водночас, теорія і практика уроку ще не повною мірою враховують психо-фізіологічні закони й особливості психічного розвитку дітей, внаслідок чого виникають фізичні і психічні перевантаження дітей, невпевненість у своїх силах, небажання вчитися, конфлікти в школі, вдома. У навчально-виховному процесі провідна роль

належить вчителю. Учитель – це творець душі і розуму дитини. Він покликаний усіма педагогічними засобами прилучати дітей до сукупних елементів соціального досвіду і за необхідності надавати дітям допомогу в оволодінні ним [1, с. 10]. Натомість учителю подекуди важко визначити індивідуальні особливості кожного учня, його задатки та здібності, особливості сприймання матеріалу.

Оскільки перед ним ставляться високі вимоги, він не повинен обмежуватися лише формальними ознаками класної системи, але постійно урізноманітнювати й удосконалювати структуру і методику уроку. Класно-урочна система роботи має реалізовуватися з урахуванням новітніх досягнень науки, техніки, культури, педагогічної технології, інноваційно-педагогічної практики. Саме через особливі риси класно-урочної системи спроби вдосконалення уроку не припиняються з моменту його винайдення.

З історії педагогіки відомо, що погляди на трудове навчання та виховання висловлювали такі мислителі і педагоги, як Т. Кампанелла, Т. Мор, Я. Коменський, Ж. Руссо, К. Ушинський [6, с. 12]. Так, Т. Мор і Т. Кампанелла у своїх працях змальовували таке суспільство, де всі люди будуть працювати в майстернях і на полях. Французький просвітителю Ж.Ж. Руссо звертає увагу на розвиток ремісничої праці як другого ступеня після вироблення певних навичок ручної праці. Швейцарський педагог Песталоцці пропагував введення трудового навчання та виховання в навчально-виховний процес. Він уважав, що формування вмінь не зводиться тільки до однобічних механічних навичок і стверджував, що внутрішня суть розвитку технічних і професійних умінь перебуває у вдосконаленні духовних здібностей людини. Р. Оуен висунув ідею поєднання навчання дітей із їхньою працею на виробництві. Учений указував на необхідність зв'язку теоретичних знань з практичними навичками. К.Д.Ушинський цілком правильно вказував, що «учіння є праця і повинно залишатися працею, але працею повної думки» [7, с. 109].

Швидкий прогрес науки, техніки і промисловості в другій половині XIX ст. призвів до того, що суспільство було змушене змінити свої погляди на школу і трудове навчання та виховання підрастаючого покоління. Цим передусім і пояснюється той факт, що реформи народної освіти в різних країнах Європи проводилися під гаслом створення трудової школи, введення в навчальні плани нового предмета – ручної праці [8, с. 191].

На час введення предмета у навчальний план школи не було визначено єдиних критеріїв щодо відбору навчального матеріалу, були лише окремі рекомендації, які визначали вимоги до змісту трудового навчання. До них відносяться: при виборі необхідних для вивчення знарядь праці і технологічних операцій необхідно виходити із найбільшої розповсюдженості та перспектив подальшого розвитку; необхідно відбирати навчальний матеріал з урахуванням його

доступності, зв'язку із знаннями учнів з основ наук, а також з урахуванням інтересів та можливостей школярів цього віку; усі види робіт, які засвоюють учні, повинні містити об'єктивні передумови для перенесення знань та вмінь у суміжні галузі виробництва.

Лише в кінці 50-х років XX ст. учителі, вчені розпочали активну роботу з творчого підходу до організації навчально-виховного процесу на уроці. Свідченням цього виявилось удосконалення уроку трудового навчання на предмет організації трудової діяльності.

Завдяки наполегливим творчим пошукам науковців, методистів та вчителів праці до 70-х рр. XXст. нагромаджено чималий досвід у галузі трудового навчання. Це був період формування як змісту, так і методики предмета: програми поступово вдосконалювалися; відбувалася диференціація навчального матеріалу для дівчат і хлопців, а також для міста і села; вводилися нові розділи, які були спрямовані на розвиток технічної творчості школярів; значна увага приділялась розвитку в учнів конструкторських здібностей, технічного мислення, активній трудовій діяльності школярів; використанню на заняттях технологічних карт, технічних задач, дослідницьких, конструкторсько-технологічних, організаційних методів; вправ – відтворюючих, тренувальних і творчих.

У 1970р. відбувся перехід до загальної середньої освіти. Перед педагогічною наукою і практикою постають нові завдання: забезпечити ґрунтовне знання основ наук, трудової і політехнічної підготовки відповідно до зростаючого рівня розвитку науки і техніки, враховуючи проблеми суспільства, здібності і бажання учнів [5, с.44].

У ці роки з'явилась ціла плеяда вчителів-новаторів, які своєю творчою працею сприяли розвитку класно-урочної системи навчання: Ш. О. Амонашвілі, І. П. Волков, Є. М. Ільїн, С.М.Лисенкова, В.С.Шаталов та багато інших. На цей період припадає чимало вагомих наукових досліджень Ю. К. Бабанського, М. І. Махмутова, В. О. Онищука, І. П. Підласого, М. М. Яковлева, спрямованих на вдосконалення уроку трудового навчання.

Формування змісту предмета «трудове навчання» залишилось однією із головних науково-педагогічних проблем. Програми доповнювались новим змістом, що сприяло розвитку конструкторсько-технологічних знань і вмінь школяра. Проекти програм проходили достатню попередню апробацію, виносились на обговорення вчителів. Розроблялися нові системи, які було закладено в основу навчальних програм.

Значного розвитку набула робота в галузі методики проведення занять з трудового навчання. Схарактеризуємо основні досягнення в цьому напрямі: диференційовано систему методів на дві групи: за способом діяльності учнів на уроці (методи навчання) і способом діяльності вчителя на уроці (методи учіння); на заняттях застосовувались різні методичні прийоми для успішного формування

в учнів знань, умінь, навичок (порівняння, зіставлення, узагальнення, систематизація).

Проголошення України як незалежної держави сприяло виникненню принципово нових передумов для вдосконалення системи трудової підготовки учнів: створення національної школи, нової системи виховання сприяє формуванню національної системи трудової підготовки школярів, яка забезпечує врахування менталітету українців; перехід держави до ринкових відносин активізує в підлітків почуття відповідальності щодо пошуку свого місця на ринку праці.

У Концепції середньої загальноосвітньої школи було визначено головні завдання і перспективи розвитку школи. Документом передбачено відображення в змісті навчання і виховання традицій національної культури, індивідуалізацію і диференціацію навчально-виховного процесу і його розвиток з урахуванням національних традицій.

Трудова підготовка учнів загальноосвітніх шкіл стала перебувати в центрі уваги вчених, педагогів. На колегії Міністерства освіти України «Про стан освіти в Україні та завдання щодо її розвитку» відзначалося, що освіта підійшла до межі, за якою може наступити процес її незворотного руйнування. Було наголошено, що освіта потребує термінових заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації, переосмислення її місця та ролі в суспільстві, впровадження нових принципів організації. Зокрема, наголошувалося на принципі активного навчання, який поряд з іншими принципами повинен забезпечити гармонійний розвиток дітей у процесі їхньої трудової діяльності.

Трудове навчання складає основу предметного наповнення Державного стандарту освітньої галузі «Технологія». Предмет зазнає постійних змін. Це пов'язано передусім з науково-технічним прогресом, модернізацією сфери техніки і технологій, становленням відповідних соціально-економічних відносин у суспільстві.

Останнім часом простежується стійка тенденція до активізації процесу трудової підготовки школярів, наповнення його творчою проектно-технологічною діяльністю, а не лише формування трудових навичок.

Особливе місце в сучасній концепції трудового виховання відводиться оволодінню новими інформаційними технологіями, оскільки в умовах ринкової економіки, жорсткої конкуренції вміння швидко отримати чи передати необхідну інформацію – головна умова успіху трудової діяльності.

Проблеми суспільного виховання в сучасній школі розглядаються Інститутом проблем виховання АПН України в процесі дослідницької діяльності. Розбудова національної системи суспільного виховання вимагає прискореного переходу від навчально-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі побудови виховного процесу. Згідно цього були викладені засади перебудови трудового виховання в сучасній школі: перебудова системи ціннісно-трудова орієнтації учнівської

молоді в умовах ринкових відносин; продуктивна праця як основа трудового виховання особистості; форми і методи залучення учнів до продуктивної праці; виховні проблеми професійного самовизначення юнаків та дівчат; підготовка школярів до праці в сфері підприємницької і фермерської діяльності, як виховна проблеми; зміст, засоби та методика виявлення обдарована дітей, розвиток суспільно-значущих якостей.

Статистика свідчить, що останнім часом в Україні зростає частка молоді серед безробітних. При цьому більшість молодих людей виявляє бажання працювати в ринкових сферах, мріє мати свою справу.

Ось чому мета трудового виховання в сучасних умовах: підготувати учнів до діяльності на загальну користь, сформувати в них відношення до праці як до потреби, конкурентоспроможності на ринку праці.

Враховуючи викладене вище, було доведено, що трудове виховання – компонент системи всебічного розвитку особистості учнів. Метою трудового виховання є виховання любові до праці і поваги до людей праці; ознайомлення учнів з основами сучасного виробництва; формування в процесі праці трудових умінь і навичок, покликання до свідомого вибору професії.

Було розкрито такі завдання трудового виховання та організації продуктивно-трудова праці школярів: вироблення свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини в суспільстві; формування вміння самостійно й ефективно працювати; розвиток потреби в творчій праці; виховання діловитості, підприємливості; виховання почуття господаря й господарської відповідальності; формування готовності до праці в умовах ринкової економіки.

Виявлено, що основними стимулами продуктивно-трудова праці є прагнення до особистого успіху, почуття обов'язку, відповідальності перед колективом і самим собою.

Якість сучасної трудової підготовки школярів необхідна для формування здатності швидко освоювати технічні нововведення і відкриття. Різно зростає в цих умовах значення психолого-педагогічного і дидактичного аспектів трудової підготовки. Відбувається переорієнтація трудової підготовки на особистісно-зорієнтований підхід до навчання учнів. Натомість це не означає відмову від усіх перевірених багаторічною практикою видів і норм навчально-трудова діяльності школярів. Адже навіть в умовах, коли принципи навчання були насичені ідеологічними постулатами, педагогічна наука розробляла і впроваджувала в життя низку ефективних систем трудового навчання, методик проведення занять.

Отже, питання організації трудової діяльності дітей початкової школи потребує теоретичних та практичних рекомендацій. Зокрема, потрібно впроваджувати в навчальний процес форми, методи та прийоми, які б сприяли активізації трудової діяльності молодших школярів на уроках праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боднар В. Дидактика / В. Боднар. – К.: Либідь, 2005. – 246 с.
2. Концепція загальної середньої освіти (12- річна школа) // Книга вчителя початкової школи: Довідково-методичне видання / Упоряд. Г. Ф. Древаль, А. М. Заїка. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків, 2006. – 49 с.
3. Лурье С. Я. Демокрит: Тексты. Перевод. Исследование / С. Я. Лурье. – Л., 1970. – 376 с.
4. Національна доктрина розвитку України у ХХІ столітті // Книга керівника навчально-виховного закладу: Довідково-методичне видання / Упоряд. Б.М.Терещук, В.В.Скиба. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків, 2006. – 85 с.
5. Сорока Т. Трудове навчання учнів в загальноосвітніх школах України у другій половині ХХІ ст. / Т. Сорока // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – №2. – С. 43–45.
6. Степанова Л. В. Методика трудового навчання в початкових класах: Навчально-методичні матеріали для ступеневої підготовки початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти: «Технологія». Методика трудового навчання. Модуль 1. / Л. В. Степанова. – Івано-Франківськ. – 2007. – 86 с.
7. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.: Рад. шк. – 1983. – Т.1. – 109 с.
8. Хорунжий В. І. Практикум в навчальних майстернях з методикою викладання / В. І. Хорунжий. – Вид. 2-ге, доповнене. – Тернопіль: Астон. – 2005. – 252 с.

***Викторія Анатольевна Балакирева,**
кандидат педагогических наук, доцент,
заведующий кафедры педагогических технологий начального образования,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный,
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина*

ПЕРСПЕКТИВЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ТРУДОВОЙ ПОДГОТОВКИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается вопрос развития трудового обучения и воспитания учащихся младшего школьного возраста и форм организации этого процесса в историческом аспекте. Описаны особенности трудового становления и подготовки к активной трудовой деятельности младших школьников в учебном процессе.

В современных сложных социальных условиях перехода к рыночным отношениям, ориентируясь на принятие украинской государственности, понимание реалий ХХІ века с особой срочностью поднимается вопрос об эффективности трудового воспитания детей и молодежи. Активная, творческая, трудолюбивая личность зависит как от социальной среды, так и от профессиональной подготовки, направленной на развитие соответствующих трудовых навыков, профессиональных навыков, готовности к жизни в рыночных условиях.

В последние годы наблюдается устойчивая тенденция к интенсификации трудового процесса обучения студентов, наполнению его творческого дизайна и технологической деятельности, а не только формированию навыков.

Провозглашение Украины как независимого государства способствовало возникновению принципиально новых предпосылок для совершенствования системы трудовой подготовки учащихся: создание национальной школы, новой системы воспитания способствует формированию национальной системы трудовой подготовки школьников, которая обеспечивает учет менталитета украинский; переход государства к рыночным отношениям активизирует у подростков чувства ответственности по поиску своего места на рынке труда.

Качество современного труда по подготовке студентов требует его способности быстро изучать технические нововведения и открытия. В этих условиях резко возрастает ценность психолого-педагогических и дидактических аспектов труда и подготовки рабочих. Переориентация профессиональной подготовки по ориентированному на ученика подходу к обучению студентов. Но это не означает отказ от всех типов и стандартов образовательной деятельности студентов. Даже в условиях, когда принципы обучения были полны идеологических постулатов, педагогическая наука разработала и внедрила ряд эффективных систем классов методов трудовых исследований.

Проанализировав исторические аспекты обучения и воспитания учащихся начальных школ, развитие системы обучения учителей труда и форм организации этого процесса, мы пришли к выводу, что для организации трудовой деятельности детей младшего школьного возраста необходимы теоретические и практические рекомендации. В частности, необходимо внедрить в образовательный процесс формы, методы и методы, которые способствовали усилению трудовой деятельности для учащихся младших классов.

Ключевые слова: трудовое обучение, трудовое воспитание, формы организации трудового обучения, младший школьный возраст.

Victoria Anatoliivna Balakireva,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Primary Education and Pedagogical Technologies,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

PROSPECTS FOR IMPROVING THE LABOUR TRAINING SYSTEM TARGETED TO JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article deals with the development of labour education and upbringing of pupils of primary school age as well as the forms of organization of this process in the historical aspect. Some features of labour development and preparation of younger schoolchildren for active labour activity in the educational process are described.

Under today's complex social conditions of transition to market relations, looking towards the adoption of Ukrainian statehood, understanding the realities of the XXI century, there arises a particularly urgent issue concerning the efficiency of labour education of children and youth. An active, creative, hard-working personality is influenced by both a social environment and professional training aimed at the development of appropriate labour skills, professional skills, readiness to live under market conditions.

Recently there has been noticed a steady tendency towards the intensification of the labour process while training students, filling it with creative design and technological activities, but not only forming skills.

The quality of modern labour needed for training students requires their abilities to learn technical innovations and discoveries quickly. The value of psycho-pedagogical and didactic aspects of labour and employees training increases dramatically under these conditions. The reorientation of professional training presupposes the learner-centred approach when teaching students. However, this does not mean the rejection of all proven by years of practice types and standards of students' educational activities. Even under conditions when the education principles were full of ideological postulates, pedagogical science developed and introduced a number of effective systems of methods classes enabling labour research.

After analysing the historical aspects of education and upbringing of primary school pupils, development of the training system targeted to teachers of labour alongside with the organization forms of this process, we came to the conclusion that the organization of labour activity of primary school children requires theoretical and practical recommendations. In particular, it is necessary to introduce into the educational process the forms, methods and techniques which would contribute to the intensification of labour activity intended for the junior schoolchildren.

Key words: labour training, labour education, organization forms of labour training, junior school age.

Подано до редакції: 1.09.2017 р.

Рекомендовано до друку: 14.09.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш